

Kádas István

Város, falu, megye

*A városi birtokok hadpénze a középkor végén**

1525 augusztusában, egy évvel a sorsdöntő mohácsi ütközet előtt Sopron városát és a megyét egy sokkal hétköznapibb konfliktus tüzelte fel, melynek központi kérdése az volt, fizet-e adót a város a megyének. A vita első részleteit Lajos király augusztus 9-ére keltezett parancsleveléből ismerjük, amelyet Sopron megye hatóságának címzett.¹ Az uralkodó határozott nemtetszését fejezte ki a megye, különösen az alispán – amint a későbbiekből kiderül, Vicai János – felé.² A megye ugyanis ahelyett, hogy figyelembe vette volna azt az adómentességet, amelyet még II. Ulászló király adott a városnak, s amelyet II. Lajos is megerősített, nemcsak hogy adót követelt Soprontól, hanem még állatokat is lefoglalt a város egyik birtokáról adótartozás fejében. Sőt, az alispán az így szerzett marhák közül kettőt már le is vágatott.³ A továbbiakban a soproni konfliktus segítségével a megyék és a területükön fekvő, joghatóságuktól független királyi városok kapcsolatának egy a 16. század fordulóján jelentkező vitás kérdését vizsgálom, melynek központi eleme a városok által földesúri jogon bírt jelentős méretű birtokállomány, illetve az ezen javak után a megye számára fizetendő – vagy éppen nem fizetendő – adó, az úgynevezett hadpénz (*pecunia exercituaalis*) volt.

Sopron városa, ahogy a többi szabad királyi város, csupán az uralkodónak tartozott évi rendes adóval, *censussal*, amelyet a király olykor rendkívüli adóval, „segéllyel” is megtoldott.⁴ A megye bírói hatalmat sem gyakorolt a város polgársága felett, és e jogelv betartását Lajos király 1519-ben is megparancsolta a megyének.⁵ Sopron megye hatósága az említett 1525. évi atrocitás során nem is vetemedett efféle jogsértésre: az említett oklevélből világosan kiderül, hogy nem magát a várost sarcoltatta, hanem a város egyik, meg nem nevezett falujától követelt valamiféle adótételt. Ennek megtagadását követően lépett fel az alispán fegyveresen, és ragadta el az állatállományt. Sopron ugyanis ekkorra jelentős birtokegyüttest épített ki: Sopron megye 1549. évi összeírása szerint a *civitas* 114 jobbágytelekkel rendelkezett, amelyek nyolc különböző faluban

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja (MTA BTK) Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoportjának (LP2015-4/2015) munkálatai keretében készült.

¹ Sopron megyét a 15. század végén kettébontották soproni és rábaközi székre. Az önálló rábaközi szék azonban nem volt hosszú életű, 1517 körül megszűnt (C. Tóth et al. 2017: 230, 236).

² Sopron megye alispánjaira: C. Tóth et al. 2017: 237–238; Horváth 2014: 85.

³ Házi (szerk.) 1921–1943: I/7. 157–158.

⁴ Kubinyi 1993a: 155; Neumann 2017: 17–30, 43–49.

⁵ Házi (szerk.) 1921–1943: I/6. 380–381.

feküdtek.⁶ A portaszámokat tekintve Sopron a megye harmadik legnagyobb birtokosának számított, Nádasdy Tamás, valamint a láncséri uradalmat birtokló Teuffel Erasmus után – utóbbi 150 jobbágytelkes vagyonától nem sokkal lemaradva.⁷

A tény, hogy Sopron rendelkezett birtokállománnyal, nem számított egyedülálló jelenségnek a magyar szabad királyi városok körében, bár annak mérete az egyik legjelentősebb volt a rangsorban. Pozsony megye 1549 körüli összeírása szerint például Pozsony városa két faluban 28, míg Nagyszombat 5 településen 133 jobbágytelekkel büszkélkedhetett.⁸ Hasonló jelenség figyelhető meg a Magyar Királyság északkeleti felében is, Abaúj megye 1553. és Sáros megye 1545. évi jegyzéke szerint ezekben az időpontokban Bártfa kezén 14 faluban 108 jobbágytelket írtak össze, Eperjes tulajdonában 16 településen 59 portát számoltak, míg Kassánál nyolc faluban 57 jobbágytelek szerepel.⁹ Sőt, valójában nem is csak magyar, hanem regionális jelenségről is beszélünk, ugyanis a késő középkori Közép-Európa várostörténetének egyik általános jellemzője a városok azon törekvése, hogy kiépítsék saját mezőgazdasági hátszágukat. Ez már csak azért is nélkülözhetetlen volt, mert a polgárság egy része maga is mezőgazdasági tevékenységet folytatott, a saját városi birtoktartomány kiépítése pedig költség-hatékonyabbá tette a gabona, a bor és az élőállat jövedelmező kereskedelmét is.¹⁰

A városi testület azzal, hogy birtokrészekre, sőt teljes falvakra is szert tett, már kevésbé vonhatta ki magát a megye alól, hiszen maga is a megye birtokos földesurává vált.¹¹ A birtokok védelmében már a megyei hatóság előtt kellett keresni igazukat, és a falvak jobbágyságától a királyi kincstár számára beszedett adó behajtásában ugyancsak közreműködött a megye alispánja, valamint szolgabírói. A megyei tisztségviselők szerepe nélkülözhetetlen volt mind a rendes, mind a rendkívüli királyi adók behajtása során; az adószedőket általában az adott járás szolgabírája, illetve helyismerettel rendelkező megyei emberek kísérték el az adó kirovására, akik mindeközben az adószedő feddhetetlenségét és biztonságát is felügyelték. Szemléletes példa erről Sopron esetében az az 1421. évi oklevél, melyet Bodoló Miklós fia Benedek kamarahaszna-szedő állított ki. Bodoló ekkor – hasonlóan a megye többi településéhez – a nem sokkal korábban Sopron városának tulajdonába került két falu, Kelénpaták és Harka adózó portáit is össze kívánta írni. Az adószedő azonban komoly akadályba ütközött: kiváltságaikra hivatkozva Sopron város polgárai heves tiltakozásukat fejezték ki a kamarahaszna kirovásával szemben. Bodoló Benedek megtekintette a polgárok által bemutatott okleveleket, és ezek értelmében el is engedte a két falu adóját. Az adórovó a város kérésére oklevelet is kiállított a felmentésről, méghozzá a megye egyik szolgabi-

⁶ Maksay 1990: II. 678.

⁷ Dominkovits 1999: 5; Maksay 1990: II. 676–679; 1979: 68–69.

⁸ Maksay 1990: II. 599.

⁹ Maksay 1990: I. 95, 626–628.

¹⁰ Miller 2008: 211–212.

¹¹ Erre vonatkozóan lásd Weisz Boglárka tanulmányát jelen számban.

rája, Sebestyén fia László jelenlétében (nyilván ő kísérte végig a járásban Bodolót), aki tanúskodott az esetről.¹²

Az oklevélből sajnos nem derül ki, milyen kiváltságokat dugtak a soproniak a gyanútlan Bodoló Miklós fia Benedek orra alá. 1429-ben Bodoló felettese, Szentgyörgyi Vince Bálint, és fivére, László kamarahaszna-ispánok panaszára Zsigmond király fel is szólította a város polgárait, hogy igazolják oklevelekkel mentességüket, valamint a városhoz tartozó falvakban lakó falusiakét is, vagy fizessék be az adót. Ennek kicsikarásával szükség esetén a megyei hatóságot bízta meg.¹³ Az alispán és a szolgabírák feladatköréhez tartozott ugyanis az adóval elmaradók megbírságolása, valamint a bírságok és az adótartozás behajtása is. A tartozás kiegyenlítésének bevett eszköze volt az állatállomány elhajtása, hasonlóan Vicai János alispán eljárásához a fent említett esetnél.¹⁴

Az 1525. évi incidens alkalmával azonban az alispán és Sopron megye nem a kamarahasznával, vagy akár a rendkívüli királyi adóval való tartozás miatt kobozta el az állatokat a város birtokáról, ez világosan kiderül a perfolyam irataiból. Sopron város panaszát és a királyi megrovást követően ugyanis a megye is II. Ulászlóhoz fordult. A megye nemesi *universitasának* követei azzal keresték fel az uralkodót, hogy Sopron a városhoz tartozó falvak utáni „hadakozó pénzt” (*pecunia exercitualis*) nem akarja megfizetni nekik, pedig, miként a megyei követek érveltek, mind II. Lajos, mind atyja uralkodása idején, amikor Sopron megye hadsereget toborzott, a város fizetett ilyen adót. A király ezt követően elrendelte, hogy ha igaz, amit a megyei követek állítanak, akkor a régi szokásnak megfelelően a város fizesse le a kért pénzt, ha viszont mégsem lennének efféle előzményei a hadpénz beszedésének, akkor azt tudassák vele.¹⁵

A soproni polgárok a felszólításnak eleget téve újfent a király elé járultak, s ezúttal is a még II. Ulászló királytól kapott és II. Lajos által megerősített mentességükre hivatkoztak. Az is kiderült, hogy ebből a felmentésből még körülbelül két év volt hátra. II. Lajos király ebből következőleg megparancsolta a megyének, hogy a mentesség lejártáig semmiféle adót ne szedjen a város birtokairól, az okozott károkat tegyék jóvá, a mentesség lejártát követően pedig a királyság törvényei és szokásai szerint járjanak el.¹⁶ Sopron város levéltárában megtaláljuk II. Ulászló 1512-ben kibocsátott oklevelét, melyben Sopron falvait tíz évre felmentette minden kamarahaszna, rendkívüli adó, segély és egyéb királyi adó alól, míg 1516-ban a megye tisztségviselőinek, valamint a királyi félforintos rendkívüli adó („contribucionis nostre medii floreni”) Sopron megyei kirovóinak és behajtóinak is parancsba adta a mentesség figyelembe vételét.¹⁷ Elképzelhető, hogy ezt a mentességet hosszabbította meg később II. Lajos is, azonban ez csu-

¹² Nagy (szerk.) 1889–1891: II. 59.

¹³ Házi (szerk.) 1921–1943: I/2. 382–383.

¹⁴ Holub 1929: 281, 294–296.

¹⁵ Házi (szerk.) 1921–1943: I/7. 161–162.

¹⁶ Házi (szerk.) 1921–1943: I/7. 172–173.

¹⁷ MNL OL DF 204 207; Házi (szerk.) 1921–1943: I/6. 331; Csermelyi 2013: 478.

pán a kincstárnak járó adókra vonatkozott, s nem a megye számára fizetendő hadpénzre. Így elképzelhető az is, hogy a soproniak egy másik, mára elveszett felmentésre hivatkoztak.¹⁸

II. Lajos a vasvári káptalant bízta meg azzal, hogy juttassa el utóbbi, a soproni polgároknak kedvező parancsát a megyei hatósághoz,¹⁹ Esztergomi Gergely őrkanonok pedig tüstént végre is hajtotta a parancsot. A kanonok nem várta meg a következő *sedria* időpontját – ami valószínűleg ekkor is a hétfői nap volt –,²⁰ hanem még pénteken személyesen kereste fel Vesterházi Imre szolgabíróat nemesi udvarházában; Simonházi András szolgabíróat pedig a sági plébánosnál érte utol. Szombaton lósi birtokán az alispánt, Vicei Jánost is meglátogatta. A megye tisztségviselői azonban azt felelték a serény klerikusnak, hogy birtokukban van II. Lajos király egy másik oklevele, amelynek értelmében jogosan hajtották el a vitatott marhákat, s ezt az oklevelet készek az uralkodó előtt is felmutatni.²¹

A megyék számára fizetendő hadpénzt – ahogy azt Sopron megye követe érvelésében kifejtette – valóban Lajos király boldog emlékeztető atyja, II. Ulászló rendelte el, pontosabban az az 1498. évi Szent György-napi országgyűlésen hozott végzésekhez köthető. Ezen rendelkezések szerint a törvénybe becikkelyezett – többnyire név szerint felsorolt – bárók megtarthatták jobbágyaik királyi adójának felét, hogy abból bandériumot szereljenek fel, míg a többi jobbágy adója felét az adott megye kapta meg, ugyancsak arra a célra, hogy zsoldossereget, megyei bandériumot állítsanak a behajtott adóból. A csapatok nem álltak állandóan fegyverben, hasznuk pedig a csatatér helyett főként a politikai csatározások során mutatkozott meg, amikor nyomásgyakorlás céljából a követ mellett a megye serege is megjelent egy-egy országgyűlésen.²²

A törvénynek megfelelően a megye minden olyan birtokostól igyekezett behajtani ezt az adót, akik vagy amelyek nem szerepeltek a banderiális urak felsorolásában, így a városoktól is. Kassa tanácsa és polgárai már az adószedés megkezdésekor Ulászló királyhoz fordultak, és gyors fellépésük eredményre is vezettek: a király rögvest megtiltotta Abaúj megyének, hogy a kassaiak birtokairól is beszedjék a törvény által előírt hadpénzt. Ulászló meg is indokolja ezt: mivel Kassa az ő városa, ebből kifolyólag a kassaiak birtokjogai is a királyhoz tartoznak.²³ Akár általános uralkodói utasítás volt, akár Kassa mozgósította a felső-magyarországi városszövetség együttes erejét, még a törvény évében mentességre tett szert Bártfa, Eperjes és Kisszeben is a megyei adó alól.²⁴ A vita azonban ezzel még nem ért véget, ugyanis ahogy 1525-ben Sopron megye, úgy 1498-ban Abaúj és

¹⁸ II. Lajos 1526 januárjában a birtokok adómentességét újabb két évvel hosszabbította meg, de ez is csupán a királyi adókra vonatkozott (Házi [szerk.] 1921–1943: I/7. 176–177).

¹⁹ Házi (szerk.) 1921–1943: I/7. 174.

²⁰ Csukovits 1997: 383. Vö. MNL OL DL 62 102.

²¹ Házi (szerk.) 1921–1943: I/7. 175–176.

²² A megyei adóra bővebben: Kádás 2018: 185–204; Kubinyi 2000: 401–402, 2007: 208–209.

²³ „[...] quod civitas illa Cassoviensis nostra est et ex consequenti etiam iura ipsorum possessionaria ad ius nostrum pertinent [...]” (MNL OL DF 269 158).

²⁴ A városszövetségre: H. Németh 2004: 72–83.

Sáros (valamint esetleg Szepes) megye is követeket küldött az uralkodóhoz, akik elérték, hogy Ulászló módosítsa korábbi felmentését: a városok zálogbirtokainak egy részét kivette a rendelkezés hatálya alól. Ezen újabb rendelkezés alapján a hadpénzfizetési kötelezettség már vonatkozott az említett négy város minden olyan új zálogbirtokára, amit egy fél év óta kötöttek le nekik.²⁵

Miután Abaúj megye adószedői továbbra is lelkiismeretesen igyekeztek a város birtokairól behajtani az adót, a polgárok 1499-ben is a királyhoz fordultak, hogy intse meg a megyét. Ulászló a megyei hatóságához intézett parancsában kijelentette, hogy a város, valamint összes tartozéka a királyé, és hogy a városok adójából – amikor szükséges – ugyancsak bandériumot akar felszerelni és katonákat tartani.²⁶ A nemesség azonban továbbra is igyekezett érvényesíteni igényét legalább a városi zálogbirtokok hadpénze iránt, és törekvésüket 1499. augusztus 6-án, a budai országgyűlés idején siker koronázta.²⁷ A király ugyanis felszólította Kassa városát, hogy bár örökbirtokai után nem tartozik hadpénzt fizetni, de a zálogos javai után fizesse meg az adót a megyének. Sőt, úgy látszik, a megyei követek további eredményeket is elértek, ugyanis ez esetben már nem szerepel a zálogosítás idejére vonatkozó megkötés, vagyis az adófizetési kötelezettség immár minden zálogbirtokra kiterjedt. Ráadásul, újabb adalékként az is szerepelt a felszólításban, hogy a megyének szintén tartoztak hadpénzzel azok a javak, melyek nem a város, hanem polgárai örökbirtokának számítottak.²⁸ Ugyanaznap hasonló tartalmú levél indult útnak Bártfa városába is.²⁹

A városi birtokok kérdése az 1500. év országgyűlésein is napirendre került. Ulászló király 1500. március 11-i, Eperjes, Bártfa és Kassa tanácsának és polgárainak is megküldött oklevelében azt olvashatjuk: bár a király korábbi levelében meghagyta, hogy minden Sáros megyében fekvő (örökölt vagy zálogos) magánbirtok után meg kell fizetni a hadpénzt – kivéve a kifejezetten a város tagjából valókat („precise de membro illius civitatis”) vagy az ahhoz tartozókat –, a polgárok közül sokan erre nem hajlandók. Az uralkodó a kérdést megvitatta a prelátusokkal, bárókkal és nemesekkel is,³⁰ s lényegében megerősítették azt a korábbi határozatot, hogy minden olyan magánbirtok után – legyen az akár örökbirtok, akár zálog –, amely nem a város *membrum*ából való, illetve nem a városhoz tar-

²⁵ „[...] omnibus huiusmodi bonis et iuribus possessionariis, que apud vos et manus vestras modo premissis pro pignore post unum aut medium annum locata existunt [...]” (MNL OL DL 70 333). A kikötés valószínűleg a zálogosítás idejére, és nem időtartamára vonatkozik. A rövid lejáratú kölcsönök már a 14. századra kimentek a gyakorlatból, míg a 15. századra már a határozatlan idejű lekötések jellemzők (Lederer 1932: 22, 42).

²⁶ „[...] quod civitas illa, simulcum universis eiusdem pertinetiis nostra existit, et nos, dum opus erit, ratione illius et etiam aliarum civitatum nostrarum vexillum erigere et gentes tenere volumus [...]” (MNL OL DF 269 402, 269 403).

²⁷ DRMH 4. liii.

²⁸ „[...] de illis, que aliqui ex concivibus vestris hereditario iure possident [...]” (MNL OL DF 270 818).

²⁹ MNL OL DF 216 238.

³⁰ Valószínűleg az 1500. vízkeresztjén tartott országgyűlésről van szó (Tringli [szerk.] 2008: 696. sz.).

tozik, a polgárok kötelesek hadpénzt fizetni a megyének.³¹ Az oklevél – vagy pontosabban oklevelek – értelmezését kétségkívül megnehezíti a *de membro civitatis* kifejezés. A *membrum civitatis* szókapcsolat esetében elsőként arra gondolhatnánk, hogy a város tagjaira mint személyekre utal, legyen szó akár a polgárokról, akár csupán a városi tanács tagjairól.³² A szövegezés azonban inkább a birtokokra vonatkoztatja a kifejezést.³³ A *de membro civitatis* különben összecseng a városok esetében alkalmazott *de membro regni* formulával, melyet Gerics József véleménye szerint földrajzi, területi értelemben használtak.³⁴ Az iratok a birtokok kapcsán világosan a polgárok magánvagyonát nevezik adókötelesnek, így a mentesség valószínűleg a magához a városhoz tartozó birtokokra vonatkozott. A források ráadásul a király korábbi levelére hivatkoznak, mely feltehetően az említett, Kassán és Bártfán is fennmaradt 1499. augusztus 6-ai, egyértelműbb fogalmazású parancs, miszerint csupán a városi örökbirtokok adómentesek.³⁵ Az 1500. évi rendelkezés adómentes birtokait Kubinyi András is városi örökbirtokokként értelmezte.³⁶

A három tárnoki város mellett ráadásul Késmárk levéltárában is megtaláljuk ezt az 1500. évi iratot, annyi eltéréssel, hogy ez esetben a kérdéses birtokok nem Sáros, hanem Szepes megyében feküdtek.³⁷ Ezek alapján azt feltételezhetjük, hogy a felső-magyarországi királyi városok több ízben összehangoltan léptek fel, az egyidejűleg született négy királyi válasz erre reagálhatott.³⁸ A bártfai levéltárban fenn is maradt egy 1500. március 1-jei oklevél, amely a városszövetség Eperjesen tartandó gyűlésére hívja a várost; a döntést követően aztán a városok ismét összeültek, hogy megtárgyalják a nemesek számára adandó válaszukat a félforintos adó ügyében.³⁹

³¹ Eperjes: Iványi (szerk.) 1931–1932: 312; Bártfa: MNL OL DF 216 301, 229 162; Kassa: MNL OL DL 70 531.

³² Boronkai–Szovák (szerk.) 1987–2017: VI. 296–297 ('membrum' szócikk).

³³ „[...] omnes et singuli vestrum de bonis scilicet et possessionibus vestris privatis, tam hereditariis, quam etiam impignoratiis in illo comitatu de Sáros habitis, demptis illis dumtaxat, que precise de membro illius civitatis nostre essent et ad illam pertinerent [...]” (Iványi [szerk.] 1931–1932: 312).

³⁴ Gerics 2002: 84–85. Vö. Kubinyi 2003: 58.

³⁵ „[...] universe civitates, que aliqua bona seu possessiones habent de illis, que sunt directe hereditarie ac proprie alicuius civitatis in medium nobilium et illius comitatus in quo ea ipsa bona existunt, exercituare vel aliquas pecunias dare non teneantur, sed de illis bonis et possessionibus, quas aut titulo pignoris possident, aut aliqui privatim ex concivibus habent de huiusmodi possessionibus et iuribus possessionariis in medium comitatus solvere tenantur [...]” (MNL OL DF 216 238, 270 818).

³⁶ Kubinyi 1979: 19.

³⁷ MNL OL DF 281 609.

³⁸ Késmárk csupán a 17. századtól lett része a felső-magyarországi városszövetségnek (H. Németh 2004: 147).

³⁹ MNL OL DF 216 300 (Iványi [szerk.] 1910: I. 3499. sz.); MNL OL DF 216 303 (Iványi [szerk.] 1910: I. 3502. sz.). Az ügyben Bakos Osvát udvari familiáris az év júliusára gyűlésre hívta Eperjesre a nemeseket és a városokat a királyi döntés meghallgatására: MNL OL DF 216 302 (Iványi [szerk.] 1910: I. 3501. sz.).

Az 1500. év április–májusában⁴⁰ tartott országgyűlésen újfent előkerült a városok adójának kérdése. Erre – szemben az 1499. évvel – a városi követek is meghívást kaptak. A felső-magyarországi tárnoki városok mind indulásuk előtt, mind a végzések megszületése után összeültek.⁴¹ Az országgyűlés ez esetben is a korábbihoz hasonló döntésre jutott: a szabad városnak azon javai után kell hadpénzt fizetni a megyének, amelyek nem a *membrumból* valók, illetve amelyek magánszemélyek szerzeményei (akár zálogok, akár vásárolt javak).⁴² Ez a végzés, úgy tűnik, pontot tett az ügy végére. Eperjes esetében azt is tudjuk, hogy a város polgárai közben le is fizették a megyének az adót, a városkönyv 1500. március 15-ei bejegyzése szerint a város 64 dénárért vendégül látta a pénzért érkező két megyei *dicatort*.⁴³

Elvértve a későbbi évekből is találunk hadpénzre vonatkozó adatokat. 1502-ben például, miután Buzlai Mózes udvarmester gergelylakai birtokrészét az eperjesi ispotálynak adományozta, felszólította a birtok lakóit, hogy más adókkal együtt immár a hadpénzt is új uraiknak fizessék.⁴⁴ Bártfa levéltárában a későbbiekben szintén elő-előfordul olyan irat, amely a hadpénz fizetéséről, vagy épp az azzal való késlekedésről tanúskodik, sajnos azonban ezek nem részletezik, hogy mely falvak és birtokrészek után követelte a megye ezt az adót a várostól.⁴⁵

Kubinyi András 1979-ben úgy fogalmazott, hogy „Ulászlónak meg kellett védenie városait a nemességgel szemben, hogy a polgároknak ne a megyei csapatok között kelljen katonáskodniuk”, illetve véleménye szerint arról szólt a vita, hogy a nemesek rá tudják-e kényszeríteni a városokra, de legalább azok falva-ira a hadpénzt.⁴⁶ Ha azonban végigtekintünk a megyei követek panaszain, azt látjuk, hogy az uralkodó a kezdetektől fogva kivette a városok örökjogon bírt falvait a megyei adószedők illetékessége alól, s a vita lényegében csak a városi zálogokról, illetve a polgári birtokokról szólt. A Felső Részek megyéinek követei 1498-ban sem merészeltek szembeszállni a királyi birtokjogával – tudniillik mivel a város királyi birtok, így áttételesen a város örökbirtoka is a királyé –,

⁴⁰ DMRH 4 liii.

⁴¹ Kubinyi 1979: 24; 2002: 52.

⁴² „[...] omnes libere civitates de illis bonis, que de membro civitatis non sunt, vel que ad aliquas personas privatas sive pignoris, sive titulo amptionis pertinent, pecunias exercitiales in medium comitatum dare et exolvere debeant [...]” (Iványi [szerk.] 1931–1932: 313–314; MNL OL DF 271 284).

⁴³ MNL OL DF 282 535, 593. fénykép; Kódas 2018: 188.

⁴⁴ MNL OL DF 229 211 (Iványi [szerk.] 1931–1932: I. 853. sz.). Buzlai Mózes 1501-ben hagyományozta az ő és fivére által a Sáros megyei Gergelylaka településben bírt részeket az eperjesi Szűz Mária ispotályra (Iványi [szerk.] 1931–1932: II. 820, 917, 923, 925. sz.). Buzlai 1498-ban nem került a bandériumtartó urak közé, s az 1500-ban hasonló jogot kapott *decempersonák* között sem szerepel a neve. Feltehetően az 1500-tól betöltött udvarmesteri tisztsége okán járt neki az adó. Személyére bővebben Kubinyi 1993b: 269–285. A *decempersonatus*ra Kubinyi 1984: 266–267.

⁴⁵ 1507: MNL OL DF 216 909; 1508: MNL OL DF 216 919; 1513: MNL OL DF 217 267.

⁴⁶ Kubinyi 1979: 19.

csupán azzal érveltek, hogy a városoknak sok zálogbirtoka van a megyékben.⁴⁷ Az 1500. évi, városok számára kibocsátott királyi parancsok szintén a megyei követek azon panaszára hivatkoznak, hogy a városok a polgári javak után sem akarnak hadpénzt fizetni. A zálogbirtokok különben a bárók és a megyék között is problémát okoztak: az 1500. évi törvény azt is elrendelte, hogy azon birtokok után is a megyének jár a hadpénz, amelyek ugyan bárói tulajdonban vannak, de valamilyen köznemes zálogába kerültek.⁴⁸

Az 1498–1500 közötti vitában, úgy tűnik, leginkább a felső-magyarországi városzövetség forszírozta a kérdést; legalábbis sem Sopron, sem Pozsony, sem Nagyszombat levéltárában nem találtam ebből az időszakból hadpénz fizetésével kapcsolatos iratot.⁴⁹ Kassa, Bártfa és Eperjes ez irányú aktivitása semmiképpen sem véletlen, korábbi kutatásom során ugyanis valóságos „birtokszerzési lázat” figyelhettem meg a három tárnoki város esetében a 16. század fordulóján. Bár Kassa és Bártfa jelentős méretű örökbirtokra tett szert, amelyek tartományként ölelték körbe a *civitast*, mindkét város intenzív zálogszerző politikát is folytatott, Kassa főleg a Hernád, míg Bártfa a Tapoly folyó völgyében. Eperjes, amely nem rendelkezett komoly ősi javakkal, kifejezetten zálogbirtokok révén fejlesztette a város körüli tartományát. Ráadásul mindhárom város esetében elmondható, hogy nemcsak a városi testület, hanem vezető polgáraik is aktívan részt vettek a nemesekkel folytatott hitelügyletekben, melyek során zálogbirtokokra, sőt esetenként vásárolt javakra is szert tettek.⁵⁰

Kanyarodjunk vissza a tanulmány elején érintett soproni esethez! Mint említettem, a soproni levéltárban nem maradt fenn az 1498–1500 közötti vitához kapcsolódó irat, holott például az 1498. évi országgyűlésen bizonyosan részt vettek soproni követek, és a város a dekrétum szövegét is megőrizte.⁵¹ Ráadásul Sopron megyének meggyűlt a baja a hadi költségekkel, 1500-ban például a hiányzó összeget két szolgabíró „saját zsebből” pótolta ki.⁵² A Sopron város birtokainak megyei adóztatására utaló oklevelek hiánya akár a forráspusztulás rovására is írható, de a város érdektelenségére magyarázatként azt is felhozhatjuk, hogy a korszakban a soproni ispáni és városkapitányi tisztség azonos személy kezében volt zálog gyanánt, akinek a városiak adóval is tartoztak.⁵³ Azt sem szabad elfelejteni, hogy 1525-ben Sopron megye követei váltig állították az uralkodó előtt, hogy Sopron város a falvai után már II. Ulászló idején is adót fizetett a megyé-

⁴⁷ „[...] multa bona et iura possessionaria impignoratina apud manus vestras [...]” (MNL OL DL 70 333).

⁴⁸ DMRH IV. 150–152.

⁴⁹ A három város szorosabban működött együtt, különösen Pozsonnyal ápolt szoros diplomáciai kapcsolatot Sopron (Szende 2002: 65–69). A tárnoki városok egységes fellépése ekkor még leginkább kereskedelmi kérdésekben érhető tetten (H. Németh 2002a: 11).

⁵⁰ Kádas 2017: 338–349; Kádas 2020 (megjelenés előtt).

⁵¹ MNL OL DF 204 062; Kubinyi 1979: 24.

⁵² MNL OL DL 93 687.

⁵³ Bariska 2009: 271; Csermelyi 2013: 474; 2016: 16, 20–21.

nek. Érdeemes tehát összevetni az 1499. és 1500. évi rendelkezéseket azzal, amit Sopron birtokállományáról tudunk.

A tanulmány elején említett 1549. évi összeírás nyolc falut említ a város kezén, amelyek közül Lépesfalvát csupán 1547-ben vásárolták meg.⁵⁴ 1525-ben tehát még csak hét falu képezte a soproni tartományt, amelyet II. Ulászló király 1512. évi adómentességet adományozó okirata fel is sorol: Kelénpatak (*Klynyko*), Megyes, Balf (*Wolff*), Kópháza, Harka, Ágfalva (*Ondorff*) és Bánfalva (*Bondorff*).⁵⁵ Az így kialakult uradalom összesen egy körülbelül 39 000 kataszteri hold nagyságú területet jelentett,⁵⁶ amely tartományként ölelte körül a várost. A hét falu kiemelkedő szerepet töltött be a város élelmiszerral és ipari nyersanyagokkal történő ellátásában.⁵⁷ Ugyancsak fontos szerepük volt a szőlőművelés terén, a város egyetlen valódi exportcikkét ugyanis a bor képezte. Az említett javak közül Harkán és Meggyesen is folyt szőlőtermesztés.⁵⁸ Mindemellett a hét falu a város demográfiai utánpótlásában is kulcsszerepet játszott.⁵⁹ A vizsgált időszakban azonban a városi birtokok sok pusztítást szenvedtek el Lánzsér urinak támadásai miatt, emiatt is kaptak felmentést a királyi adó alól.⁶⁰

A tartomány első darabjai Bánfalva, Kópháza és Balf települések voltak, amelyek királyi adományozás révén kerültek a város kezére. A későbbi Bánfalvát még IV. László adományozta István soproni bírónak, és a király emellett Ravazd és Víz (Kópháza) várföldeket is a soproni polgároknak juttatta.⁶¹ Bánfalva azonban ekkor még a bíró saját birtoka volt, s csupán Zsigmond 1430. évi adománya révén került a városi testülethez.⁶² Balf birtok felét – melyre 1325-ben, I. Károly adományaként tett szert a város⁶³ – már a kezdetektől testületi vagyonnak tekinthetjük, sőt, Sopron hamarosan a település másik felét is megvásárolta, természetesen királyi hozzájárulással.⁶⁴ A Bánfalva esetében látott „kétlécű” stratégia a további birtokszerzések esetében is tetten érhető: a soproni falvak többsége előbb a város egyik polgárának tulajdona volt, majd annak örökösei jó pénzért túladtak nemesi javaikon, amelyeket készségesen megvásárolt a soproni magisztrátus. Így szerezte meg például Kelénpatak települést is a soproni városi testület.⁶⁵

⁵⁴ Szende 2010: 24. A település korábban az oroszvári uradalomhoz tartozott (Engel 2001: térkép).

⁵⁵ Házi (szerk.) 1921–1943: I/6. 256.

⁵⁶ Mollay 1956: 54; Szende 2004: 31; 2010: 24.

⁵⁷ Szűcs 1955: 84–86; Mollay 1956: 56.

⁵⁸ Szende 2004: 28.

⁵⁹ Szende 2010: 24.

⁶⁰ Csermelyi 2013: 479–581; Házi 1931: 59.

⁶¹ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 6–7; RA 3202. sz.; Mollay 1956: 50.

⁶² HO II. 244–245; Házi (szerk.) 1921–1943: I/3. 7–8, 10–12.

⁶³ HO II. 38–40.

⁶⁴ HO II. 76; Mollay 1956: 50.

⁶⁵ HO III. 163–164; Házi (szerk.) 1921–1943: I/2. 105–106; Nagy (szerk.) 1889–1891: II. 44–45; HO IV. 272, 275–277; Mollay 1956: 53.

Sopron egy további szerzeménye, Ágfalva kapcsán egy újabb, általánosnak mondható tendencia figyelhető meg: a polgárság és a város környéki kisbirtokos nemesség összefonódása. Ágfalva megszerzéséhez ugyanis végső soron az vezetett, hogy Chernel Péter soproni polgár a település egyik birtokosának, Dági Fülöp fia Lőrincnek a leányát vette feleségül, igényt tartva neje földben kiadandó leánynegyedére.⁶⁶ Dági Lőrinc ráadásul nemcsak Sopron megyei nemes volt, hanem maga is polgárjoggal bírt a városban.⁶⁷ A polgári-nemesi birtoklást ez esetben is a testületi birtokszerzés követte: Dági Lőrinc és fia, János 1373-ban adták el Ágfalvát I. Lajos király jóváhagyásával 730 forintért városuknak,⁶⁸ s ugyanabban az évben az ekkor már megözvegyült Dági Anna is túladott leánynegyedén – amelynek megvásárlója ezúttal is Sopron városa volt.⁶⁹ Ez a jelenség szépen párhuzamba állítható az északkelet-magyarországi városok birtokpolitikájában tapasztaltakkal, ahol a hitelező városi polgárok üzletfelei ugyancsak gyakran a leánynegyedüket földben megkapó leányági örökösök, valamint az özvegyaszszonyok voltak.⁷⁰

Az északkelet-magyarországi városokban a középkor végén a hitelező polgárok és a rászorult özvegyek kapcsolata házassággá is továbbfejlődhetett, a rokonság folytán a polgárok nemességre tettek szert, vagy éppen a nemesek szereztek ekképpen ingatlant és polgárjogot.⁷¹ Pozsony városában szintén megfigyelhetők hasonló kapcsolatok,⁷² ráadásul ez a fajta, házasságokkal is megerősített összefonódás a polgárok és a nemesek között egy évszázaddal korábban nemcsak a határ menti városokban, hanem – amint azt Kubinyi András kimutatta – a királyság szívében, Budán is meghatározó volt.⁷³ Ráadásul itt sem feledkezhetünk meg a nyugat-európai, különösen a német párhuzamokról.⁷⁴ Budán, de a Német-római Birodalom városaiban sem volt semmi rendkívüli tehát abban, hogy a 14. század során a város polgárságának egy csoportja egyszersmind vidéki földbirtokos is volt. Sopron városában sem csupán Dági Lőrincet sorolhatjuk ehhez a réteghez, hanem például egy további soproni szerzemény, Meggyes korábbi birtokosát, Meggyesi Miklóst is, aki

⁶⁶ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 140–142.

⁶⁷ Nagy (szerk.) 1889–1891: I. 448.

⁶⁸ Házi (szerk.) 1921–1943: 164–165. A családra: Mollay 1956: 50.

⁶⁹ Anna asszony közben újra is házasodott, egy másik soproni polgár, Flethel Hertel vette feleségül (Házi [szerk.] 1921–1943: I/1. 165–166). Ráadásul nem Anna volt az egyetlen Dági lány Ágfalván, aki Sopron városát kereste meg kicsiny örökségével, Dági Anglis, Ausztriai István özvegye 1396-ban vált meg saját jussától 100 bécsi dénár fejében (Házi [szerk.] 1921–1943: I/1. 249).

⁷⁰ Kádas 2017: 341 (2020).

⁷¹ Kádas 2017: 349–353.

⁷² Majorossy 2013: 135–137.

⁷³ Kubinyi 1971: 213, 236, 261. Vö. Draskóczy 1983: 150–151; Fügedi 1972: 262.

⁷⁴ Különösen a 14. század végéig volt ez jellemző a német városokban (Fleckenstein 1970: 77–95; Du Boulay 1986: 125–129; Rörig 1969: 124–125). A kérdést részletesen összefoglalja Kubinyi 1971: 203–208. Az Angol Királyságban ráadásul a 15. században is gyakori jelenségnek számított a polgárok és gentryk házassága (Kendall 1965: 338–339; vö. Dockray 1986: 61–77).

szintén Sopron város polgára volt.⁷⁵ A megyesi birtokrésszel kapcsolatban ugyan eleinte komoly vetélytársat jelentettek Hertul udvari festő és leszármazottai,⁷⁶ Hertul fia Miklós azonos nevű fiának magtalan halálával azonban a koronára szállt javait Mária királynő Sopron testületének adományozta.⁷⁷ Néhány évvel később az említett Meggyesi Miklós unokája, Anna – valamint férje, Teufel Hermann – is a város kezére adta örökségét, előbb zálogként, majd örökjogon.⁷⁸

Ugyancsak polgárjoggal bírt Sopronban Harkai Fülöp fia István mester, aki a város írnoki feladatait is ellátta.⁷⁹ Névadó birtoka eredendően Sopron megyei várföld volt, melyet 1257-ben IV. Béla adományozott apjának, Kürüi Fülöp mesternek.⁸⁰ István örökösei azonban híján lehettek a pénznek, s kölcsön felvételére szorultak. Unokája, Harkai Péter soproni polgár harkai és egeredi birtokai közül az egeredi erdőt városának kötötte le,⁸¹ két településen bírt többi részét viszont Ayzel németújvári zsidó vette zálogba 400 forintért, akitől azokat Sopron város testületének sikerült kiváltani, miután a zálogösszegezen felül megfizettek további száz forint uszorakamatot is. Ezzel a két település 1400-ban Sopron záloga lett.⁸² Harkai Péter 1410-ben el is adta a zálogban már Sopron kezén lévő falvakat a városnak,⁸³ amivel tulajdonképpen lemondott a hitel visszafizetéséről.⁸⁴ Péter nem sokkal később elhalálozott, ezt követően megözvegyült neje, Erzsébet is igyekezett pénzzé tenni férjétől rámaradt harkai vásárolt és zálogos részeit, melyeket 1413-ban, 300 forint fejében adott el a városnak. További 50 forintért saját hitbérét és jegyajándékát is Sopron tulajdonába bocsátotta.⁸⁵ 1424-ben végül egy másik rokon, a korábbi adásvételek megakadályozására törekvő Harkai

⁷⁵ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 58, 61–62. Miklós és neje, Ágnes asszony ráadásul Meggyes mellett Kópháza nagyobb részét is birtokolhatta, a két falun ugyanis 1354-ben gyermekeik, Meggyesi Pongrác és nővére, Erzsébet, Detre fia János felesége osztottak (Házi [szerk.] 1921–1943: I/1.105–106). További példákhoz a soproni nemesekre és polgárookra: Mollay 1956: 51; Majorossy 2013: 117–119.

⁷⁶ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 47–48, 58–59, 107–109.

⁷⁷ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 204–209; Mollay 1956: 53.

⁷⁸ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 235–236, 240–241.

⁷⁹ HO II. 46; HO III. 75; Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 64–65; Mollay 1956: 51.

⁸⁰ ÁÜO II. 284.

⁸¹ Nagy (szerk.) 1889–1891: I. 486–487.

⁸² Nagy (szerk.) 1889–1891: I. 535–537.

⁸³ HO IV. 264.

⁸⁴ Belitzky 1938: 972–973. Az adásvétel elé azonban akadályt gördített a harkai nemesség, pontosabban Harkai Miklós és László, akik bár nem éltek a szokásjog biztosította elővásárlási jogokkal, a városnak való eladást is tiltalmazták (Házi [szerk.] 1921–1943: II/2. 43, 47, 48). A birtokért kért jelentős összeget végül Büki Vincló fiai fizették meg Harkainak (uo. 52–53). Az adásvétel azonban feltehetően meghiúsult, ugyanis többet nem hallunk a Bükiek birtoklásáról.

⁸⁵ HO IV. 269–271. Péter halála után azonban az említett rokonok, Harkai Miklós és László magukat akarták bevezettetni az elhunyt Péter örökségébe (Házi [szerk.] 1921–1943: I/2. 72–74). A hosszú perlekedést követően végül 1418-ban sikerült elérnie Erzsébet asszonynak, hogy a Harkaiak elismerjék, a Sopronnak eladott javakban nekik nincs birtokjoguk (Házi [szerk.] 1921–1943: I/2. 143–146), s a következő évben végre be is vezethették a várost Harkai Péter korábbi birtokaiba (Házi [szerk.] 1921–1943: I/2. 143–146).

Miklós is eladta saját birtokrészét Sopronnak, így 1426-ra már Harka másik fele is a városi testület birtokává vált.⁸⁶

Bár Sopron és az általam korábban vizsgált Kassa, Bártfa és Eperjes birtokszerzése a módszerekben hasonlóságot mutat, jelentős különbség figyelhető meg az időbeliségben. Míg az északkelet-magyarországi tárnoki városok és polgárai jelentős birtokszerzési és zálogosítási tevékenységet folytattak a Jagellók korában, addig Sopron ilyen irányú törekvése lezárult Zsigmond király uralkodása idején. A 15. század elejére ráadásul a korábbi polgári birtokok már sorra a városi közösségi tulajdonává váltak.⁸⁷ Ez egyben azt is jelenti, hogy nem véletlenül hiányzik a II. Ulászló kori, Sopron város falvainak adott adómentességek szövegéből a hadpénz, ezek a birtokok ugyanis nem estek az 1499. és 1500. évi rendelkezések hatálya alá. Sopron érdektelenségét az 1498 és 1500 közötti vitában véleményem szerint a jelentősebb városi zálogbirtokok hiányával magyarázhatjuk.

A II. Lajos uralkodása alatti országgyűlések azonban újfent növelték a megyék befolyását a városok fölött. Az 1525 májusában tartott rákosi országgyűlés kiterjesztette a hadpénz fizetésének kötelezettségét a városok összes földesúri jogon bírt birtokára.⁸⁸ Igaz, később a hatvani országgyűlés csupán az újabb szerzeményekre korlátozta e kötelezettséget.⁸⁹ Ráadásul már az 1521. évi országgyűlésen kivetett rendkívüli hadiadó is vonatkozott a városi birtokokra. C. Tóth Norbert vizsgálatából tudjuk, hogy 1522-ben a városok egyrészt lefizették a szokásos *censust* a királynak, másrészt a telkeik és birtokaik portái után is adózniuk kellett, amit a megyei adószedők kezeltek.⁹⁰ Sopron megye adószedésének a város birtokain 1525 augusztusában tehát mégis akadt valamiféle előzménye.

Végezetül érdemes kitérni a városi csapatok kiállításának mikéntjére, ugyanis Sopron esetében ez is nyomon követhető. Bár korábban Mátyás király gyakran utasította városait zsoldosereg kiállítására, ez a Jagellók korában már csak szórványosan, rendkívüli esetekben fordult elő: a városok a katonaküldést gyakran pénzen váltották meg.⁹¹ A zsoldoscsapatok kiállításának rendszere éppen ezért kevésbé ismert.⁹² Emiatt is fontos dokumentum II. Lajos király 1521. évi parancslevele, amelyben a király felszólította Sopron városát, hogy – fővesztés terhe mellett – a Sopron megyében fekvő birtokai után tartandó hadi népét a parasztjainak jobb ötödével együtt küldje a megyei seregbe, hogy az miha-

⁸⁶ Házi (szerk.) 1921–1943: I/2. 262, 315–316.

⁸⁷ Budához hasonlóan a 15. század elején a pozsonyi és soproni elit is átalakult, a nemesség háttérbe szorult. A század végén ugyan megfigyelhető a városi nemesek, illetve nemes polgárok felbukkanása (Sopronban kevésbé), számuk igazi növekedése azonban 1541 után következett be (Majorossy 2013: 119–120, 135–140). A kora újkori városi nemesekre és nemes polgárookra: H. Németh 2002b: 79–106.

⁸⁸ CJH 832; Szabó 1909: 82; Kubinyi 1979: 19.

⁸⁹ „[...] quod bona ac iura possessionaria liberarum civitatum noviter empta in medium comitatum pro gencium conservacione connumerentur [...]” (1525. XII. tc. ODRMH; Kubinyi 1979: 19).

⁹⁰ C. Tóth 2016: 112–116.

⁹¹ Szokola 2016: 132; B. Szabó 2019: 78.

⁹² B. Szabó 2019: 78.

marabb elindulhasson a fenyegetett déli végekre.⁹³ Ez alapján úgy tűnik, hogy Sopron földbirtokai után maga a város fogadta fel a zsoldosokat, az így toborzott csapat azonban – legalábbis ekkor – a megyei bandériummal vonult hadba. Ez a gyakorlat, bár a megyék katonai befolyásának növekedéséről tanúskodik, továbbra is ellentétes azzal, amit a megyei követek 1525-ben vallottak, tudniillik amikor a megye hadsereget toboroz, akkor a város adót szokott fizetni birtokai után.⁹⁴ Megjegyzendő, hogy már II. Ulászló idején, „Weischpriachné háborújában” is előfordult a megyei és főúri csapatok mellett a városi katonák mozgósítása. Sopronnak ekkor a sereg parancsnokává kinevezett Szentgyörgyi Péter országbíróhoz kellett küldenie hadi népét, ahogyan a király azt más városoknak és uraknak is megparancsolta.⁹⁵ A „más városok” alatt bizonyosan Pozsonyt (is) értette az uralkodó, ugyanis 1512-ben a pozsonyi tanács is felszólítást kapott, hogy csapatát küldje segédkezni Lánzsér ostromához.⁹⁶ Később Szentgyörgyi seregét – köztük Sopron katonáit is – az uralkodó az oszmánok ellen rendelte.⁹⁷ Ezek az adatok ugyancsak arra utalnak, hogy a város maga szerelte fel csapatát, amelyet a megyei és főúri bandériumok mellett vetettek be, közös főparancsnok irányítása alatt.⁹⁸

A Sopron város és Sopron megye közötti 1525-ös vitában tehát jelenlegi ismereteink alapján egyik félnek sem adhatunk igazat: nem tudunk arról, hogy a város felmentést kapott volna a hadpénz fizetése alól, azonban erre II. Ulászló korában még nem is lehetett szüksége. Bár az 1498. évi országgyűlésen elrendelt hadpénz növelte a megyék befolyását a városi birtokállomány felett, az uralkodó már a kezdetektől kivette a megyei adószedők illetékessége alól a királyi városokat, valamint azok örökbirtokait is. Az 1498 és 1500 közötti hadpénzfizetés körüli huzavona valójában a városi zálogbirtokok, illetve a polgári magánbirtokok adókötelezettsége miatt folyt, annak fő szereplői pedig a felső-magyarországi városok és megyék voltak. Ennek magyarázata a városok birtokpolitikájában érhető tetten, Kassa, Bártfa és Eperjes városokat, valamint polgáraikat élénk birtokszerzési és zálogosítási törekvés jellemezte a korszakban. Ezzel szemben Sopron város birtokállománya ekkor már szinte kizárólag városi örökbirtokokból állt, melyek törvényileg is mentesek voltak a megyének fizetendő hadpénz

⁹³ „[...] universas gentes vestras, quas ratione bonorum vestrorum in comitatu Soproniensi habiturum tenere debetis, cum quinta parte rusticorum vestrorum meliori, quo poteritis, apparatu in medium eiusdem comitatus dare debeatis [...]” (Házi [szerk.] 1921–1943: I/7. 20–21).

⁹⁴ „[...] quando gentes huiusmodi comitatuum levabantur, in medium eorum vos quoque conferre tales pecunias exercitiales solebatis [...]” (Házi [szerk.] 1921–1943: I/7. 162).

⁹⁵ „[...] prout etiam nonnullis aliis civitatibus et dominis commisimus [...]” (Nagy [szerk.] 1889–1891: II. 613–614). A király ráadásul a városi javak lefoglalását is kilátásba helyezte (Házi [szerk.] 1921–1943: I/6. 282–283). A háborúra és a városnak küldött mozgósítási parancsra: Csermelyi 2013: 477–478.

⁹⁶ MNL OL DF 241 094, 241 095; Házi 1931: 57.

⁹⁷ Házi (szerk.) 1921–1943: I/6. 284–285; Csermelyi 2013: 478.

⁹⁸ Vannak adatok az északkeleti tárnoki városok csapatairól például az 1514. évi események kapcsán (Szokola 2016: 132), illetve a mohácsi csata előtt is kiállítottak városi katonákat (B. Szabó 2019: 78).

alól. Később, II. Lajos idején azonban a megye valóban szedhetett valamiféle adót a város birtokairól, ahogyan a katonaállítás kötelezettsége is szorosabbá tette a város, annak falvai, illetve a megye viszonyát. A hadiadók behajtása és a katonaállítási kötelezettség azonban könnyen változhatott az országgyűlések aktuális rendelkezései, valamint a háborús fenyegetettség következményeképpen.

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

Diplomatikai Levéltár (DL).

Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF).

ÁÚO: Wenzel Gusztáv (szerk.): *Árpádkori új okmánytár*. I–XII. Pest–Budapest, 1860–1874.

CJH: Márkus Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici. Magyar törvénytár. 1000–1526. évi törvényzikkék*. Budapest, 1899.

DRMH IV: Banyó, Peter – Rady, Martin – Bak M., János (eds): *Decreta Regni Mediaevalis Hungariae IV. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary IV. 1490–1526*. Budapest–Idylwild, 2012.

Házi Jenő (szerk.) 1921–1943: *Sopron szabad királyi város története*. I/1–II/6. Sopron.

HO: Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső – Ipolyi Arnold: *Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius*. I–VIII. Győr–Budapest, 1865–1891.

Iványi Béla (szerk.) 1910: *Bártfa szabad királyi város levéltára. 1319–1526*. I–II. Budapest.

Iványi Béla (szerk.) 1931–1932: *Eperjes szabad királyi város levéltára. 1245–1526*. I–II. Szeged.

Nagy Imre (szerk.) 1889–1891: *Sopron vármegye története. Oklevéltár I–II*. Sopron.

ODRMH: Bak, M. János (ed.): *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, 2019. (https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4/)

RA: Szentpétery Imre – Borsa Iván (szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II*. Budapest, 1923–1987.

Tringli István (szerk.) 2008: *A Perényi család levéltára 1222–1525*. Budapest.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Belitzky János 1938: *Sopron vármegye története*. I. Budapest.

Bariska István 2009: A soproni városkapitányság III. Frigyes korában. *Soproni Szemle* (63.) 3. 267–285.

- Boronkai Iván – Szovák Kornél (szerk.) 1987–2017: *A magyarországi középkori latinság szótára*. I–VI., I. pótkötet. Budapest.
- B. Szabó János 2019: A Magyar Királyság hadszerkezete és hadserege (1490–1529). In: B. Szabó János – Fodor Pál (szerk.): *Új korszak határán: az európai államok hadügye és hadseregei a mohácsi csata korában*. Budapest, 67–92.
- Csermely József 2013: Weispriachné háborúja. Egy 16. század eleji Sopron megyei konfliktus eseményei és értékelése. *Történelmi Szemle* (55.) 3. 471–489.
- Csermelyi József 2016: A soproni ispánság és városkapitányság késő középkori elzálogosításai. In: Weisz Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 11–29.
- Csukovits Enikő 1997: Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban. *Történelmi Szemle* (39.) 3–4. 363–386.
- C. Tóth Norbert 2016: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: Weisz Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 83–148.
- C. Tóth Norbert – Horváth Richárd – Neumann Tibor – Pálosfalvi Tamás – W. Kovács András 2017: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526*. II. *Megyék*. Budapest.
- Dockray, Keith 1986: Why Did Fifteenth-Century English Gentry Marry? The Pastons, Plumpton and Stonors Reconsidered. In: Jones, Michael (ed.): *Gentry and Lesser Nobility in Late Medieval Europe*. New York, 61–80.
- Dominkovits Péter 1999: Sopron vármegye XVI. század végi birtokos társadalma. *Soproni Szemle* (53.) 2. 99–122.
- Draskóczy István 1983: Kapy András. Egy budai polgár pályája a XV. század elején. *Levéltári Közlemények* (54.) 1–2. 149–189.
- Du Boulay, Francis R. H. 1986: Was There a German Gentry? In: Jones, Michael (ed.): *Gentry and Lesser Nobility in Late Medieval Europe*. New York, 119–132.
- Engel Pál 2001: *Magyarország a középkor végén*. CD-ROM. Budapest.
- Fleckenstein, Josef 1970: Bürgertum und Rittertum in der Geschichte des mittelalterlichen Freiburg. In: Müller, Wolfgang (Hg.): *Freiburg im Mittelalter: Vorträge zum Stadtjubiläum*. Freiburg, 77–95.
- Fügedi Erik 1972: A Szentgyörgyi Vince család. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* (11.) 261–269.
- Gerics József 2002: Az „ország tagja (membrum regni)” és az „ország része (pars regni)” kifejezés középkori magyarországi használatáról. In: Rozsondai Mariann (szerk.): *Jubileumi csokor Csapodi Csaba tiszteletére*. Budapest, 81–89.
- Házi Jenő 1931: Határszéli viszályaink az osztrákokkal a Jagellók uralkodása alatt. *A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve* (1.) 50–71.
- H. Németh István 2002a: A szabad királyi városok egységes fellépéséről a kora újkorban (16–17. század). *Soproni Szemle* (56.) 3. 210–238.
- H. Németh István 2002b: Polgár vagy nemes? A városok nemesi rendű lakosainak problematikája a felső-magyarországi városszövetség tevékenységének tükrében. *Korall* (3.) 9. 79–106.
- H. Németh István 2004: *Várospolitikai és gazdaságpolitika a 16–17. századi Magyarországon: a felső-magyarországi városszövetség*. I–II. Budapest.
- Holub József 1929: *Zala megye története a középkorban*. Pécs.

- Horváth Richárd 2014: Sopron megye tisztségviselői a késő középkorban (1458–1526). *Soproni Szemle* (68.) 1. 74–87.
- Kádas István 2017: Kölcsönös haszon. Eperjes, Bártfa városok és a Sáros megyei kismesség a középkor végén. In: Kádas István – Weisz Boglárka (szerk.): *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 337–368.
- Kádas István 2018: A megye pénze. A zsoldosok fenntartására kivetett adó és a megyei pénztár (1498–1511). In: Kádas István – Skorka Renáta – Weisz Boglárka (szerk.): *Veretek, utak, katonák. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 185–204.
- Kádas István 2020: *Három tárnoki város birtokpolitikája a középkor végén*. (Kézirat, megjelenés előtt.)
- Kendall, Paul Murray 1965: *The Yorkist Age: Daily Life During the War of Roses*. New York.
- Kubinyi András 1971: A budai német patríciaus társadalmi helyzete családi összekötéseinek tükrében a XIII. századtól a XV. század második feléig. *Levéltári Közlemények* (42.) 2. 203–269.
- Kubinyi András 1979: A magyarországi városok országrendiségének kérdéséhez: különös tekintettel az 1458–1526. közötti időre. *Tanulmányok Budapest Múltjából* (21.) 7–48.
- Kubinyi András 1984: A királyi tanács köznemesi ülnökei a Jagelló korban. In: H. Balázs Éva – Maksay Ferenc – Fügedi Erik (szerk.): *Mályusz Elemér emlékkönyv*. Budapest, 257–268.
- Kubinyi András 1993a: Városaink háborús terhei Mátyás alatt. In: Dominkovits Péter – Turbuly Éva (szerk.): *Házi Jenő emlékkönyv*. Sopron, 155–167.
- Kubinyi András 1993b: A Gergelylaki Buzlaiak a középkor végén. In: Lövei Pál (szerk.): *Horler Miklós hetvenedik születésnapjára: Tanulmányok*. Budapest, 269–285.
- Kubinyi András 2000: Politika és honvédelem a Jagellók Magyarorszáiban. *Hadtörténelmi Közlemények* (113.) 2. 403–416.
- Kubinyi András 2002: A városok az országos politikában, különös tekintettel Sopronra. In: Turbuly Éva (szerk.): *A város térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai. Konferencia Sopron szabad királyi város 725 évéről*. Sopron, 29–53.
- Kubinyi András 2003: Rendelkeztek-e országrendiséggel a magyar királyi szabad városok a középkorban? In: Mayer László – Tilcsik György (szerk.): *Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára*. Szombathely, 55–70.
- Kubinyi András 2007: Hadszervezet a késő középkori Magyarországon. In: Kubinyi András: *Nándorfehérvártól Mohácsig. A Mátyás- és Jagelló-kor hadtörténete*. Budapest, 119–215.
- Lederer Emma 1932: *A középkori pénzügyletek története Magyarországon. (1000–1458)*. Budapest.
- Majorossy, Judit 2013: Towns and Nobility in Medieval Western Hungary. In: Gruber, Elisabeth – Pils, Susanne Claudine – Rabeler, Sven – Weigl, Herwig – Zeilinger, Gabriel (Hg.): *Mittler zwischen Herrschaft und Gemeinde. Die Rolle von Funktions- und Führungsgruppen in der mittelalterlichen Urbanisierung Zentraleuropas. Internationale Tagung, Kiel, 23.–25. II. 2011*. Innsbruck–Wien–Bozen, 109–150.

- Maksay Endre 1979: Sopron vármegye birtokos társadalma a XVI. század közepén. *Soproni Szemle* (33.) 2. 68–79.
- Maksay Ferenc 1990: *Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén*. I–II. Budapest.
- Miller, Jaroslav 2008: *Urban Societies in East-Central Europe, 1500–1700*. Aldershot.
- Mollay Károly 1956: Sopron vármegye vázlatos története. In: Dercsényi Dezső – Entz Géza – Gerő László – Héjj Miklós – Mollay Károly – Radnóti Aladár: *Győr-Sopron megye műemlékei. I. Sopron és környéke műemlékei*. 2. kiad. Budapest, 39–112.
- Neumann Tibor 2017: „Minden időben kegyelmes uratok kívánunk lenni.” A királyi városok adóztatása a 15. század végén. In: Kádas István – Weisz Boglárka (szerk.): *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest, 13–206.
- Rörig, Fritz 1969: *The Medieval Town*. Berkeley–Los Angeles.
- Szabó Dezső 1909: *A magyar országgyűlések története II. Lajos korában*. Budapest.
- Szende Katalin 2002: Sopron kapcsolatai közeli és távoli városokkal a késő középkorban. In: Turbuly Éva (szerk.): *A város térben és időben. Sopron kapcsolatrendszerének változásai. Konferencia Sopron szabad királyi város 725 évéről*. Sopron, 55–80.
- Szende Katalin 2004: *Otthon a városban. Társadalom és anyagi kultúra a középkori Sopronban, Pozsonyban és Eperjesen*. Budapest.
- Szende Katalin 2010: Sopron településszerkezete és topográfiája a magyar honfoglalástól a 17. század végéig. In: Jankó Ferenc – Kücsán József – Szende Katalin (szerk.): *Sopron. Magyar várostörténeti atlasz 1*. Sopron, 12–27.
- Szokola László 2016: Magyarországi városok zsoldosállítása a Mátyás- és Jagelló-korban. In: Farkas Csaba – Lados Tamás – Ribi András – Uhrin Dorottya (szerk.): *Magister Historiae II. Válogatott tanulmányok a 2014-ben és 2015-ben megrendezett középkorral foglalkozó, mesterszakos hallgatói konferenciák előadásaiból*. Budapest, 122–141.
- Szücs Jenő 1955: *Városok és kézművesség a XV. századi Magyarországon*. Budapest.